

SPIS TREŚCI

Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk	
<i>Wprowadzenie</i>	7
Monika Gołubiew-Konieczna	
<i>Integracja w edukacji – ewaluacja założeń integracyjnych w praktyce szkolnej</i>	13
Marzanna Farnicka	
<i>Diagnoza i jej społeczno-kulturowe uwarunkowania</i>	37
Część I. Doświadczenia pedagogów i nauczycieli związane z prointegracyjną edukacją osób z niepełnosprawnością	
Anna Smoleń	
<i>Sytuacja osób niepełnosprawnych w środowisku małego miasta</i>	51
Barbara Trela	
<i>Integracja – zderzenie idei z realiami pracy początkującego nauczyciela</i>	57
Aneta Broczkowska	
<i>Edukacja integracyjna w oczach młodego pedagoga</i>	65
Katarzyna Jackowiak	
<i>Dziecko z ADHD w przedszkolu publicznym</i>	71
Małgorzata Skalska	
<i>Kiedy integracja płynie prosto z serca?</i>	77
Katarzyna Domagała	
<i>Oblicza integracji w rozważaniach nauczyciela wspomagającego</i>	83

Natalia Szkirpan	
<i>Dylematy związane z edukacją osób</i>	
<i>z niepełnosprawnością intelektualną</i>	91
Justyna Brzeźniak	
<i>Naznaczeni czy akceptowani?</i>	101
Agnieszka Woźniak	
<i>Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną</i>	
<i>w szkole ogólnodostępnej</i>	109
Wacław Fecko	
<i>Kształcenie uczniów z deficytami w oddziałach specjalnych</i>	
<i>i ogólnodostępnych w szkole ponadgimnazjalnej</i>	115
Robert Hawrylak	
<i>Integracja czy normalność?</i>	121
Magdalena Królak	
<i>Integracja uczestników warsztatu terapii zajęciowej</i>	
<i>poprzez rehabilitację zawodową</i>	125

Część II. Prointegracyjne bajki terapeutyczne dla wszystkich

Agnieszka Klucznik	
Bajki Niebieską pisane	
<i>Anioł Curraçao</i>	135
<i>Bajka o Samotności</i>	140
Bajki dla Serca	
<i>Bajka o Rzeczach</i>	146
<i>Bajka o Kluczach</i>	154
Bajki Klejące	
<i>Bajka o Kapciuszku</i>	165
<i>Kuchniowa Bajeczka</i>	172
<i>Jak powstała Przyjaźń</i>	181
<i>Bajka o Łące</i>	194

Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk
Uniwersytet Zielonogórski

Wprowadzenie

Realizacja humanistycznego i dynamicznego procesu, jakim jest społeczna i edukacyjna integracja osób z niepełnosprawnością, generuje pozytywne zmiany we wszystkich sferach czy płaszczyznach życia społecznego. Ciągłe jednak napotyka na wiele utrudnień, których źródła odnajdujemy nie tylko w społecznym otoczeniu, w naznaczających i marginalizujących te osoby postawach lub niedostatecznym znormalizowaniu ich życiowej przestrzeni, ale także w braku właściwego wspierania w sytuacji włączania w przestrzeń ogólnodostępnej edukacji oraz jego negatywnych skutków.

Problemy nadal dotykające osoby z niepełnosprawnością powodują, że zapoczątkowana przez Aleksandra Hulka¹ w latach 80. ub. w. dyskusja związana ze społeczną i edukacyjną integracją ciągle trwa. Podejmowane w niej kwestie i zagadnienia ulegają zmianom w zależności od uwarunkowań okresu, w którym się toczy bądź rozwija, ale nierzadko na nowo odżywają też takie, które uczestniczącym w niej podmiotom wydawały

¹ Por. *Współczesne teorie i tendencje wychowania i kształcenia specjalnego*, red. A. Hulek, Wrocław 1979; *Funkcja pedagogiki specjalnej w systemie oświatowo-wychowawczym*, red. *idem*, Wrocław 1983; *idem*, *Niektóre współczesne kierunki rozwoju pedagogiki specjalnej*, „Szkola Specjalna” 1986, nr 2; *Integracja społeczna ludzi niepełnosprawnych – zadania pedagoga*, red. *idem*, Wrocław 1987; *Pedagogika rewalidacyjna*, red. *idem*, Warszawa 1988; *Uczeń niepełnosprawny w szkole masowej*, red. *idem*, B. Grochmal-Bach, Kraków 1992; *Edukacja osób niepełnosprawnych*, red. *idem*, Upowszechnienie Nauki-Oświata, Warszawa 1993. Aleksandra Maciarz stworzyła kompatybilną z myślą A. Hulka koncepcję psychospołecznej integracji osób z niepełnosprawnością, w której szczególną rolę odgrywają ich wzajemne relacje z ludźmi pełnosprawnymi i podmiotowe uczestnictwo w życiu społecznym.

się rozwiązywane. Są nimi np. nowe, dotąd poruszane zagrożenia związane z prointegracyjną i ostatnio upowszechnianą edukacją włączającą osób z niepełnosprawnością (zwłaszcza intelektualną), wyraźnie zaznaczane w najnowszych publikacjach². Wysoka złożoność procesu, zwłaszcza w przestrzeni edukacji, nie wydaje się nadal właściwie rozumiana i uwzględniana, można bowiem odnieść wrażenie, że jako społeczeństwo ciągle zbyt mocno tkwimy przy tych kulturowych wartościach i postawach wobec osób z niepełnosprawnością, które z jednej strony skutkują tworzeniem protekcyjnych organizacyjnych rozwiązań, a z drugiej, wcale nierzadko, pozbawiają je niezbędnego wsparcia w sytuacji włączania w edukacyjną przestrzeń. Ta druga sytuacja zbyt często kojarzy się z zabiegiem zaledwie fizycznie lokującym uczniów dotkniętych niepełnosprawnością w gronie pełnosprawnych rówieśników. Obydwa uwarunkowania wskazują na potrzebę upowszechniania zróżnicowanych, a nie przesadnie w swej ofercie jednorodnych, programowo-organizacyjnych rozwiązań w kształceniu³.

² Por. G. Szumski, *Kształcenie integracyjne niepełnosprawnych*, Warszawa 2006; G. Dryżałowska, *Rozwój językowy dziecka z uszkodzonym słuchem a integracja edukacyjna*, Warszawa 2007; S. Sadowska, *Jakość życia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, Kraków 2007; J. Rzeźnicka-Krupa, *Komunikacja – edukacja – społeczeństwo. O dyskursie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną*, Kraków 2007; eadem, *Niepełnosprawność i świat społeczny*, Kraków 2009; F. Wojciechowski, *Niepełnosprawność, rodzina, dorastanie*, Warszawa 2007; Z. Gajdzica, *Edukacyjne konteksty bezradności społecznej osób z lekkim upośledzeniem umysłowym*, Katowice 2007; S. Kowalik, *Psychologia rehabilitacji*, Warszawa 2007; *Pedagogika specjalna*, red. A. Firkowska-Mankiewicz, G. Szumski, Warszawa 2008; H. Żuraw, *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*, Warszawa 2008; A. Zamkowska, *Wsparcie edukacyjne uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w różnych formach kształcenia na I etapie edukacji*, Radom 2009; I. Chrzanowska, *Zaniedbane obszary edukacji – pomiędzy pedagogiką a pedagogiką specjalną*, Kraków 2009; eadem, *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, Kraków 2010; A. Krause, *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Kraków 2010.

³ Por. Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych, red. A. Maciarz, Kraków 1992; R. Ossowski, *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Bydgoszcz 1999; O. Speck, *Niepełnosprawni w społeczeństwie. Podstawy ortopedagogiki*, Gdańsk 2005; A. Krause, *Teoretyczne i empiryczne problemy pedagogiki specjalnej. Zarys problemów badawczych*, „Niepełnosprawność” 2009, nr 1.

Aktualne zbliżenie szkolnictwa ogólnodostępnego i specjalnego następuje dość opornie. Niestety, bogaty potencjał merytoryczny i kadrowy pedagogiki specjalnej, wraz z infrastrukturą ze specjalistycznym wyposażeniem, jest raczej niedoceniany i dlatego niewykorzystywany w prointegracyjnych działaniach. W jego strukturach nie są tworzone np. metodyczne czy konsultacyjne formy wspierające uczniów z niepełnosprawnością lub o specjalnych potrzebach, jak też ich nauczycieli i rodziców w sytuacji włączania w ogólnodostępny system edukacji⁴. Mówiąc o potrzebie integracji uczniów, powinniśmy mocno akcentować konieczność integrowania się tych ciągle odległych systemów kształcenia dla wzbogacenia edukacyjnej oferty i specjalistycznego wsparcia osób z niepełnosprawnością.

Generowane obecnie formalno-prawne zmiany w odniesieniu do specjalistycznych zasobów kadrowych szkolnictwa specjalnego są niekorzystne⁵. W aktualnym probolońskim i prointegracyjnym kształceniu nauczycieli i pedagogów także ujawnia się wiele słabości, a intensywnie wprowadzane od kilku lat włączanie dodatkowo utrudnia wiele niekorzystnych zjawisk w przestrzeni ogólnodostępnych szkół. Formalizm relacji interpersonalnych, wyraźne osłabienie więzi osobowych, mało interesująca i rzadko weryfikowana (często nienadążająca za cywilizacyjnym postępem) oferta programowa, braki kompetencyjne nauczycieli, niedoinwestowanie, także społeczna stratyfikacja uczniów to zjawiska zagrażające procesowi demokratyzacji szkoły, działaniom prointegracyjnym i prowłączającymi. W różnym stopniu dotyczą wszystkich uczniów, jednak mogą być szczególnie obciążające dla tych z niepełnosprawnością czy o specjalnych potrzebach.

⁴ Por. A. Zamkowska, *Wybrane problemy integracyjnego systemu kształcenia*, Radom 2000; *eadem*, *Systemy kształcenia integracyjnego w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Radom 2004.

⁵ Por. W. Dykcik, *Szanse i zagrożenia efektywności funkcjonowania pedagogów specjalnych zatrudnionych w szkolnictwie dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną. Wybrane problemy osobowości, rodzin i edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Kraków 2003.

Elastyczna i zróżnicowana, dająca możliwość zmiany bądź zamiany form oferta edukacyjna powinna być rzeczywiście (a nie tylko formalnie) dostępna dla każdego dziecka/ucznia dotkniętego niepełnosprawnością. W tej propozycji, poza klasami integracyjnymi, włączającym czy zindywidualizowanym nauczaniem, uczniowie mogliby odnaleźć inne, np. w mniejszym stopniu integracyjne formy, bardziej adekwatne do ich potrzeb i możliwości w danym okresie czy etapie edukacji. Wydaje się, że takie podejście do edukacji osób z niepełnosprawnością skutkowałoby rzeczywistym, a nie założeniowym ograniczaniem segregacyjnych form ich kształcenia, np. włączaniem ucznia w nieprzygotowaną i nieprzyjazną dla niego przestrzeń. Zabezpieczanie przestrzennych i programowych rozwiązań w edukacji, także w specjalnych formach, może stanowić rzeczywistą odpowiedź na często trudną sytuację zdrowotną, rehabilitacyjną, rodzinną, materialną, szkolną i społeczną. Wskazane jest, by placówki specjalne, kooperując z ogólnodostępnymi, uczestniczyły w systemie pomocy dzieciom, młodzieży, dorosłym osobom z niepełnosprawnością i ich rodzinom⁶. W perspektywie systemowej, z uwzględnieniem zróżnicowanych form kształcenia, wsparcie dokonywać się powinno bez tzw. nacisków rewalidacyjnych i tym samym bez nadawania im priorytetowego dla skuteczności procesu integracji znaczenia. I w tej kwestii konieczna jest optymalizacja, a nie maksymalizacja podejść czy działań⁷. Osoby z niepełnosprawnością to nie tylko biorcy świadczonych na ich rzecz usług, lecz przede wszystkim podmioty kreujące na miarę możliwości i potrzeb swoją aktywność oraz indywidualną biografię w wielorakich relacjach ze środowiskiem.

Powyzsze refleksje zainspirowaly mnie do zaproponowania kolejnej, zbiorowej monografii, która w swych treściach ukazuje słabości

⁶ Do wskazanych kwestii ustosunkowywałam się w publikacjach: Z. Janiszewska-Nieścioruk, *Perspektywy i zagrożenia społecznej integracji osób z niepełnosprawnością*, [w:] *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, red. eadem, Kraków 2007; eadem, A. Maciarz, *Współczesne problemy pedagogiki osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Kraków 2006.

⁷ Por. A. Krause, *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Kraków 2010.

integracyjnego i włączającego kształcenia osób z niepełnosprawnością. Problemy i ich przyczyny na podstawie własnych, związanych z tym kształceniem doświadczeń, identyfikują i wskazują pedagodzy i nauczyciele, skupiają się m.in. na niedostatkach w zakresie specjalistycznego wsparcia uczniów, ich najczęściej niskiej pozycji w społeczności klasy/szkoły, ograniczaniu ich ról społecznych, słabym wykorzystaniu szans edukacyjnych z powodu trudności we współpracy z rodziną, brakach w jej edukacji. Ważne znaczenie mają refleksje wskazujące jednoznacznie na potrzebę skutecznego wykorzystania profesjonalno-organizacyjnego potencjału szkolnictwa specjalnego i współpracy z ogólnodostępnym w celu zwiększenia integracji ich działań na rzecz osób z niepełnosprawnością.

Prezentację doświadczeń nauczycieli i pedagogów wzbogacono o część terapeutyczną, którą stanowią propozycje prointegracyjnych bajek. Są to utwory nasycone nadzieją, uruchamiające wyobraźnię, o celu wyrażnie integrującym dzieci/osoby, które z jakichś względów czy powodów mają trudności w relacjach interpersonalnych, w zadowoleniu się w grupie rówieśniczej. Szczególny obszar możliwości w tym zakresie otwiera *Kuchniowa Bajeczka*, która poprzez odwoływanie się do wrażeń zapachowych i smakowych dzieci/osób uwrażliwia je i otwiera na potrzeby innych.

Całość opracowania, które może stanowić zarówno kontynuację rozważań na temat realizacji prointegracyjnej edukacji zawartych w książce *Uczeń o specjalnych potrzebach w przestrzeni współczesnego systemu edukacji*, jak też odrębną i odnoszącą się do tego problemu propozycję, poprzedza niniejsze wprowadzenie oraz artykuły ukazujące przemiany prointegracyjnego kształcenia na podstawie przepisów prawa oświatowego oraz wymiarów społeczno-kulturowych i edukacyjnych współczesnej systemowej diagnozy osób z niepełnosprawnością.

Pedagogom i nauczycielom, absolwentom Podyplomowych Studiów Oligofrenopedagogiki w roku akademickim 2009/10 dziękuję za współpracę, której pokłosiem jest książka ukazująca osobiste, związane

z edukacją włączającą i integracyjną doświadczenia i refleksje, mniemam, inspirujące dla osób angażujących się w jej realizację⁸.

Dziękuję Autorkom artykułów dotyczących problemów prawnych uregulowań tworzenia i funkcjonowania włączających i integracyjnych form kształcenia uczniów, współczesnej diagnozy i jej znaczenia dla rozwoju edukacji oraz Autorce prointegracyjnych bajek terapeutycznych, które w związanych z nią działaniach mogą okazać się pomocne.

Pani Profesor Teresie Żółkowskiej, recenzentce monografii zbiorowej, najserdeczniej dziękuję za wszystkie sugestie i uwagi, wskazanie walorów opracowań.

⁸ Efektem wieloletniej współpracy ze znaczącymi specjalistami są następujące monografie zbiorowe: *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną...*, t. 1; *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną. Wybrane problemy społecznego funkcjonowania oraz rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, t. 2, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Kraków 2004; *Sfery życia osób z niepełnosprawnością*, red. eadem, Kraków 2005, *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, red. eadem, Kraków 2007; *Psychological and social problems people with disabilities*, red. eadem, Zielona Góra 2009; *Uczeń o specjalnych potrzebach w przestrzeni współczesnego systemu edukacji*, red. eadem, Zielona Góra 2010.